

MEVLÂNÂ CELALEDİN er-RÛMÎ'YE GÖRE GÖRÜNÜŞE ve BİÇİME TAKILIP KALMAMA

İbrahim EMİROĞLU*

Tasavvuf, ahlâk, kelâm, edebiyat, eğitim, felsefe, siyaset gibi birçok alanda söz söylemiş olan Mevlânâ; hakkında pek çok eserin yazıldığı etkili ve popüler bir şahsiyettir. O, bu etki ve popüleritesinden dolayı “büyük şair”, “mütefekkir”, “mutasavvıf”, “mânâ eri”, “aşk rehberi” ve “gönüller sultanı” gibi unvanlarla anılmış ve asırlarca meclislerde, dergâhlarda, kürsülerde anlatılan, dinlenen ve izlenen biri olmuştur.

Biz bu yazımızda, Mevlânâ'nın kendi eserlerine başvurarak, *görünüŖle gerçeğin, biçimle içeriğin* her zaman birbirini tutmayacağını ve sadece görünüşe ve biçime takılıp kalmanın yanıltıcı olacağını incelemeye çalışacağız.¹

1. GörünüŖe takılıp kalmama

Buradaki “görünüŖ” sözcüğü, gerçek/realite sözcüğünün karşıtıdır. Bir nesneyi, bir kişiyi, bir olayı yahut bir fikri değerlendirirken sırf görünüşe bakmak ve onunla yetinmek oldukça aldatıcı olabilir. Bu konunun, felsefede “görünüŖ ve gerçek” (*appearance and reality*) adı altında tartışıldığını görmekteyiz. Belki hukukta görünüşe göre hükmedilebilir (*nahnü nahkümü bi'z-zevâhiri*) ama vicdan, akıl, felsefî temaŖa ve aşkın hakikat sevgisi, zâhirde/görünürde olanla yetinmeyip daha içsel boyutlara dalmayı isteyerek, daha derin müşahede ve arayışları talep edebilir. Sırf biçime, görünüş veya zâhire bağlı kalanlar, iç anlamlardan ve derin zenginliklerden habersiz olarak yaşarlar.

GörünüŖle gerçeği birbirinden ayıramayanların büyük yanlışlara düşeceğini² Mevlânâ, ilk etapta, Ŗu beyitleriyle açıklamaya çalışır:

* Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak.

¹ Bunu yaparken, bu yanıltıcı yerleri metinde *italik yazı* ile göstererek okuyucunun dikkatine sunacağız. Böyle göstererek, görünüşle gerçeğin, biçimle içeriğin birbirini tutmayacağını anlatmada, birçok kavramı ayrı ayrı açıklama gereği duymayacağız.

İbrahim EMİROĞLU

Her iki sûretin birbirine benzemesi caizdir, *acı su* da, *tatlı su* da berraktır.³
Birisini insanı nakışlarla bezenmiş *balçık*tan bir sûret görür, öbürü *ilim ve amelle dolu* bir balçık.⁴

Biz de geceyi bir *zenci* gibi gördük, halbuki o *huridir*.⁵
Sen bu *cisimden* ibaret değilsin, gözden ibaretsin. *Camı* görsen cisimden vazgeçersin.⁶

Kendine gel de *sûrete* tapma, sûret sözüne takılma, *cins* oluşu, sûretle arama.
Sûret, cansız şeye, taş a benzer. Cansız şeyin, kendisiyle cins olandan, yahut olmayandan haberi var mıdır?⁷

Görünütle gerçeğin birbirini tutmayabileceği ile ilgili olarak Mevlânâ şu somut örnekleri vermektedir:

Nice tatlılar var dır ki *şeker* gibidir, fakat o şeker içinde *zehir* gizlidir.⁸
Sûret bakımından acı da birdir tatlı da ... Fakat hakikatte bunlar, birbirine zıttır, ikidir.⁹

Kara kuşu ile *su kuşu*, sûret bakımından birdir ama suyla yağ gibi hakikatte birbirine zıttır.¹⁰

Tuzağın tanesi meydandadır da kendisi gizlidir. Önce onun sana nimet veriş i hoş görülür ama *sonu* öyle değil!¹¹

Adam, *kuşun gölgesini* sınımsıkı tutmuş. Kuş da ağacın dalından ona şaşmakta ve “Bu akılsız adam neye seviniyor” demekte.¹²

Yine Mevlânâ, görünütle gerçeğin birbirini tutmayacağını ah çekerek şöyle belirtir:

Ah, o *zâhirde* görülen *hakikatte* görülmeyen, aslı olmayan hayal!¹³ ve bunları birbirinden ayırıp, yanlış a düşmemek için şu şekilde bir uyarıda bulunur:

² Mevlânâ'ya göre insanı yanlış a sevkeden birçok sübjektif ve hârici neden vardır. Bunlar için bkz. Emiroğlu İbrahim, *Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlânâ*, İzmir, 2000, s. 27-91.

³ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, Çev. Veled İzbudak (M.E.B. Yayınları), İstanbul, 1991, C. I, s. 22, b. (beyit no:) 275.

⁴ *Mesnevî*, C. VI, s. 94, b. 1144.

⁵ *Mesnevî*, C. VI, s. 183, b. 2310.

⁶ *Mesnevî*, C. VI, s. 68, b. 811.

⁷ *Mesnevî*, C. VI, s. 233, b. 253-254.

⁸ *Mesnevî*, C. I, s. 207, b. 2584.

⁹ *Mesnevî*, C. III, s. 329, b. 4026.

¹⁰ *Mesnevî*, C. III, s. 284, b. 3488.

¹¹ *Mesnevî*, C. VI, s. 28, b. 321.

¹² *Mesnevî*, C. I, s. 226, b. 2809-2810.

Dikkat et; *altın suyu ile boyanan* seni yoldan alıkoymasın!
Dikkat et; *bâtil hayal* seni kuyuya düşürmesin!¹⁴

Sırf görünüşlerine bakıp eşya ve olayları dıştan değerlendirmenin yanlış olacağı şu örneklerle daha da açığa çıkmaktadır: “*Duvarın* üzerinde bir takım dikenler vardır. Dışarıdan geçenler *bahçeyi* görmezler, sadece duvarın üstündeki (süs)leri görüp onu kötülerler. Şu halde bahçe buna niçin kızsın? Bu kötülenin zararı, sadece bahçeye girmek için duvarla uyuşması gereken kimseyedir. Halbuki o kimse duvarı kötülemekle bahçeden uzak kalıyor ve kendisine kötülükte bulunmuş oluyor.”¹⁵

“Cihanın gidişi bildiğin gibi değil. *Dış görünüşleri* evliyaya benzeyen niceleri var ki, *iç âlemlerinde* Müslümanlık kokusu yoktur!”¹⁶

“Eğer o (kıymetler, mânâ ve incelikler) ette ve deride gizli olmasaydı Ebu Cehl ile Mustafa arasında bir fark olmazdı. Görünüşte sağır ile işitenin *kulağı* birdir; farkı yoktur. Onunki de aynı şekildir bununki de. Yalnız o *işiten şey*, onda gizlidir ve göze görünmez”.¹⁷ “Bir köpeğe altından bir *tasma* taksan, ona bu tasma için *av köpeği* demezler. Sen ister altın, ister yünden tasma tak, yine sokak köpeği olmaktan kurtulamaz. Av köpeği ayrı ve belli bir cinstir. O *cübbe* ve *sarık* ile de insan *âlim* olmaz. Âlimlik insanın zatında bulunan bir hünerdir. Bu hüner ister yünden bir abâ içinde olsun fark etmez.”¹⁸

“Eğer her görünen şey, görüldüğü gibi olmuş olsaydı, o kadar keskin ve aydınlık bir görüşe sahip olan Peygamber “Bana *eşyayı olduğu gibi* göster” diye feryat etmezdi. O, bununla demek ister ki: Ey benim Rabbim! Gerçekten çirkin olanı güzel, güzel olanı ise çirkin gösteriyorsun; bize her şeyi olduğu gibi göster ki tuzağa düşmeyelim ve her zaman yolumuzu kaybetmeyelim.”¹⁹

Mevlânâ'nın, sadece görünüşlerine bakıp eşya ve olayları dıştan değerlendirmenin yanlış olacağını belirtmekle kalmayıp, görünüşe kanarak gerçeği görmeyenleri **şiddetle kınadığına** da şahit olmaktadır:

¹³ Mesnevî, C. I, s. 33, b. 416.

¹⁴ Mesnevî, C. I, s. 71, b. 898.

¹⁵ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, Çeviren: Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 200.

¹⁶ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Rubâiler*, Çev. Nuri Gençosman, M. E. B. Yay., İstanbul, 1974., C. II, s. 278, R. 1345.

¹⁷ *Fîh*, s. 327.

¹⁸ *Fîh*, s. 134.

¹⁹ *Fîh*, s. 10-11.

İbrahim EMİROĞLU

Münkirin delili, ancak ve ancak şudur: Ben, şu *görünen* yurttan başka bir şey görmüyorum!

Hiç düşünmez ki nerede görülen bir şey varsa o, *gizli hikmetleri* haber vermektedir.

Her *görünen şeyin* faydası, faydanın ilaçlarda gizli oluşu gibi o şeyin *içinde* gizlidir.²⁰

Fakat ahmaklar, *görünüşe* sarıldıklarından o *ince şeyler* onlardan adam akıllı gizli kalmıştır.

Hasılı maksada erişememişler, *perde altında* kalmışlar, itirazları yüzünden de o *ince şey* fevt olup gitmiştir.²¹

Yalnız *görünüşe* kapıldı. Halbuki içyüzü senden gizliydi. Usta olmadan dükkan açtın.²²

Bence o (Bilal-i Habeşi) yarım akçe bile etmez. Fakat pahasını bağıra çağıra sen arttırdın.

(Ebûbekir) Sıddık'a ahmak diye cevap verdi, çocuk gibi bir *cevize* karşılık bir *inci* verdin.

Bence o iki cihana değer. Ben *cana* bakıyorum, sen *renge* bakıyorsun.

Fakat, bedava buldun da ucuz verdin. *Hokkayı* açıp da *içindeki inci*yi görmedin.

Baht sana *köle elbiselerini* bürümüş de gelmişti. Fakat talihsiz gözün, *zâhirden* başka bir şey görmedi ki.²³

Mevlânâ, insanların göründükleri gibi olmadığını, görünüşleri ile gerçek yapılarının farklılığını ve görünüşe göre değerlendirmede bulunmanın aldatıcı olduğunu, yaşadığı zamanın insanlarından müşteki olarak, şöyle dile getirir:

Âlemin ahvali bildiğin gibi değil.

Görünüşte erenlere benzerler ama

*Özlerinde Müslümanlığın kokusu bile yok!*²⁴

İnsanların *görünüşleriyle*, özellikle dilleriyle başka, içleriyle / gönülleriyle daha başka olduklarını belirten Mevlânâ, yine bu konuyla ilgili olarak şu örneği verir:

Görünüştünüz, dâvacı adamların içi gibi *gönlü* kapkara, fakat *dili* şâşaalı,

²⁰ Mesnevî, C. IV, s. 231, b. 2878-2880.

²¹ Mesnevî, C. V, s. 111, b. 1331-1332.

²² Mesnevî, C. V, s. 118, b. 1419.

²³ Mesnevî, C. VI, s. 85-86, b. 1038, 1040, 1045, 1049.

²⁴ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Macâlis-i Sab'a* (Yedi Meclis), Çeviren ve Hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı, Konya, 1965, s. 81.

Söz söylerken lafı Bayezid'den ziyade inceler, onu bile kusurlu bulur,
Halbuki onun içyüzünden Yezid arlanır.²⁵

2. Biçime Takılıp Kalmama

Mevlânâ'nın **biçim** (*sûret*) ve **içerik** (*mânâ*) kavramlarını hangi anlamda ve bağlamda kullandığını aşağıdaki örneklerden çıkarabiliriz:

Sûret, sûreti olmayandan meydana gelir. Nitekim, duman da ateşten çıkar.

Tanrı elsizlik âleminde eller dokur. O canlar canı, adam suretini düzer durur.²⁶

Her insanın evveli *sûretten* ibarettir. Ondan sonra *can* gelir ki *can*, manevî güzellik, ahlâk güzelliğidir.

Her hayvanın evveli *sûretten* başka nedir ki? Ondan sonra *lezzet* gelir ki lezzet, meyvenin mânâsıdır.

Önce *çadır* kurarlar da, sonra *Türkü* konuk çağırırlar.

Bil ki sûretin çadırıdır, mânân Türk. Mânân bil ki kaptandır, sûretin gemi.²⁷

"Bazı okuyucular da *Kur'ân*'ı doğru okuyor, fakat *mânâsından* haberi yok."²⁸

Mânâyâ yönelmek insana başlangıçta hoş gelmeseydi, (*mânâdaki* lezzet) gittikçe daha çok tatlılaşır. Bu, sûretin aksinedir. Sûret önce hoş, lâtif görünür, fakat onunla ne kadar çok beraber bulunursan, ondan o kadar soğursun. *Kur'ân*'ın sûreti nerede, mânâsı nerede! Eğer insanın sûretinin mânâsı giderse, cesedini evde bir an olsun bırakmazlar."²⁹

Biçim bir *ölçeğe*, mânâ ise onun içindeki *taneye* benzer.³⁰ Ölçüye takılıp taneyi görmezlikten gelmek akıllı kişinin yapacağı iş değildir. Sözler bedene, mânâ ise cana benzer. Sadece baş gözü ile bakılırsa *beden* görülür; fakat bu görüş hünerli *can* göremediği için eksiktir.³¹

"O, halde anlamış olduk ki iş, *düşüncelerin* elindedir ve *sûretler*, düşüncelere bağlıdır, onların âletleridir. Bunlar düşünce olmaksızın hiç bir işe yaramazlar, cemadât sayılırlar."³²

²⁵ Mesnevî, C. I, s. 182, b. 2271,2275.

²⁶ Mesnevî, C. VI, s. 294, b. 3712, 3715.

²⁷ Mesnevî, C. III, s. 42, b. 527-530.

²⁸ Fih, s. 128.

²⁹ Fih, s. 132.

³⁰ Mesnevî, C. II, s. 278, b. 3622.

³¹ Mesnevî, C. VI, s. 54, b. 653-654.

³² Fih, s. 91.

İbrahim EMİROĞLU

İyi bir arama ve araştırmada bulunurken yanlış bir sonuca varmamak için sırf biçime takılıp kalmamak gerekir. Mevlânâ, sûretle mânâyı ayırmada insanın zaman zaman **başarılı olamadığını** dile getirir.

Senin mânâ sandığın sûrettir, eğretidir. Sen kendince övünüp seviniyorsun !

Mânâ odur ki seni senden alır; sûretten müstağni kılar.

Seni kör ve sağır eden, insanı sûrete bir kat daha âşık eyleyen, mânâ olamaz.³³

Bu başarısızlıkta, sûretin altındaki mânânın / özün değerinin korunması ya da değersizliğinin örtülmesi gâyesiyle, zaman zaman sûrete yapılan müdâhaleler de etkili rol oynamaktadır:

Nice altınları, hırsızların elinden kurtulsun diye, dumanla karartmışlardır.

Nice bakırlar vardır ki, akı kıt olanlara satsınlar diye, onları altın suyuna bastırmışlar, altın yıldızla yıldızlamışlardır!³⁴

Mevlânâ herkesin, sûretin gerisindeki **mânâyı okuma seviyesinde olamayacağına**, bunu hazmedemeyeceğine ve bu durumun doğurabileceği tehlikelere dikkat çekmektedir:

Eğer yalnız mânâyı ait anlatış kifâyet etseydi âlem halkı, tamamıyla işten, güçten kalır, âlemin nizamı bozulur giderdi!³⁵

Mevlânâ, şu beyitlerle, biçime takılıp kalanların içerikten, **mânâdan habersiz kalabileceklerini** anlatmaktadır.

Ey sûrete tapan! Türü, mânâyı elde etmeye çalış! Çünkü mânâ sûret tenine kanattır.³⁶

Bedenler, ağızları kapalı *testilere* benzerler. Her *testide ne* var? Sen ona bak!³⁷

Bil ki *zâhiri sûret* yok olur; fakat *mânâ âlemi* ebedîdir, kalır.³⁸

Kulağından vesveseler pamuğunu çıkar ki kâinatın çuş-u huruşunu duyasın.

Gözlerini ayıp kılından arıt da *gayb* bağını, *gayb* sevgilini gör.³⁹

Nahivcilerden biri "Zeyd, Amr'ı dövdü" diye bir misâl getirmiş. Dinleyen:

"Suçu yokken neye dövmüş?

Amr'ın ne suçu varmış ki o çiğ Zeyd, onu köleler gibi suçsuz dövüyor?" der.

³³ Mesnevî, C. II, s. 55, b. 719-721.

³⁴ Mesnevî, C. IV, s. 175, b. 2173-2174.

³⁵ Mesnevî, C. I, s. 210, b. 2624.

³⁶ Mesnevî, C. I, s. 56, b. 710.

³⁷ Mesnevî, C. VI, s. 54, b. 650.

³⁸ Mesnevî, C. II, s. 78, b. 1020.

³⁹ Mesnevî, C. II, s. 148, b. 1943-1944.

Nahivci, "Bu, mânâ ölçüğünden ibaret. Sen *buğdayı* almaya bak, *ölçeğe* lüzum yok.

Zeyd ile Amr, *irab için* kullanılan misallerde geçer. Onlar yalan olsa bile sen irabı düzeltmeye çalış!" derse de,

Öbürü "Ben onu, bunu bilmem. Zeyd, Amr'ı suçsuz, sebepsiz *nasıl dövdü*" deyince,

Nahivci naçar kalır, alaya başlar: "Amr (*A-m-r-v*), fazla olarak bir "v" çalmıştı. Zeyd, anlayınca o hırsızı dövdü. Çünkü Amr, haddi aşmıştı, tabii haddini bildirmek lâzım!"⁴⁰

Şu beyitlerde de, sadece sûrete takılarak **mânâdan mahrum olmanın garâbeti** dile getirilir:

(Sıf görünüşte kılıç diye) *tahta kılıcı* muharebeye götürme; ah-ü figana düşmemek için önce bir kere muayene et.⁴¹

Senin elin, ayağın, saçın, sakalın da gözünden yüzlerce defa büyüktür.

Fakat *iki gözün*, bütün âzalardan daha kıymetli olduğu meydandadır.⁴²

Padişahın cismi, sûrette birdir ama yüz binlerce asker, arkasından koşar.⁴³

Topluluk, *sûret* bakımından olursa beyhudedir. Kendine gel de, Tanrıdan *mânâ* topluluğu iste.⁴⁴

Ömrünün boyunca *gönül* remzinden bir harfin bile kokusunu alamadın; a Kur'ân okuyan *hâfız*sın, ehilsin, ustasın ama bu, böyle.⁴⁵

Mânâdan mahrum olan *diken*, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister, güz mevsimini !.⁴⁶

İçsiz tohum, fidan olur mu? *Cansız sûret* de hayalden başka bir şey değil.⁴⁷

Sûret *kadeh*lerinden geç, onlara kapılma... Ağzını, şarabı verene aç. *Şarap* geldikten sonra kadeh eksik olmaz.⁴⁸

Sus, *oltanın* şekillerine bağlı kaldıkça *denizden* payın yok senin.⁴⁹

Bir gürûhu, *elbisesi* tanıtır. Onu o libasla görünce avamdan derler.

⁴⁰ Mesnevî, C. II, s. 279, b. 3629- 3635.

⁴¹ Mesnevî, C. I, s. 57, b. 714.

⁴² Mesnevî, C. II, s. 78, b. 1027-1028.

⁴³ Mesnevî, C. II, s. 78, b. 1030.

⁴⁴ Mesnevî, C. VI, s. 241, b. 3044.

⁴⁵ Dîvân, C. VI, s. 44, b. 370.

⁴⁶ Mesnevî, C. I, s. 235, b. 1922.

⁴⁷ Mesnevî, C. II, s. 261, b. 3397.

⁴⁸ Mesnevî, C. VI, s. 293, b. 3708- 3709.

⁴⁹ Dîvân, C. V, s. 348, b. 4357.

İbrahim EMİROĞLU

Mürâilik sûreti de bir gürûhun adını *zahitliğe* çıkarmıştır. Halbuki kendisi riyâyâ boğulmuştur.⁵⁰

Nakış ve **sûretin mânâyâ set olduğunu** ve ona ulaşmaya engel oluşturduğunu⁵¹ belirten Mevlânâ, mânâlarda taksim ve sayının, ayırma ve birleştirmenin yani onları niceliksel olarak değerlendirmenin yersiz olduğunu söyler.⁵²

Şu örnekte, sûrete takılıp kalmanın **aldatıcı olacağına işaret** edilmekte ve bu konuda insanlar **uyarılmaktadır**.

Bu yolda yüz binlerce, *insan yüzlü* iblis var;

Böylece de sakın, her insan yüzlüyü *insan* sayma.⁵³

“Bizdensen şekli bırak, gönüle yürümeğe bak”⁵⁴ diyen Mevlânâ, biçime kananlarla mânâyâ önem verenler arasındaki farkı şöyle belirtir:

Şekle aldananlar, cevherlere gark olmuşlar ...

İçyüzüne ehemmiyet verenler, mânâ denizini bulmuşlar...⁵⁵

Mevlânâ, **biçim için mânânın (içeriğin) feda edilemeyeceği** üzerinde durur ve şöyle der: “Mânâyâ yönelmek, insana başlangıçta o kadar hoş gelmese de, gittikçe daha çok tatlılaşır. Bu, sûretin aksinedir. Sûret önce hoş, lâtif görünür; fakat onunla ne kadar çok beraber bulunursan ondan o kadar soğursun. *Kur’ân’ın sûreti* nerede, *mânâsı* nerede! İnsana da bak. Nerede onun sûreti ve nerede mânâsı! Eğer insanın sûretinin *mânâsı* giderse, *cesedini* evde bir lâhza olduğu gibi bırakmazlar.”⁵⁶

Mevlânâ, bir mektubunda, konuyla ilgili olarak şu örneği verir: “Namaz üstün bir kulluktur ama, *namazın canı*, *namazın anlamı*, *namazın sûretinden* daha üstündür. Çünkü sûret kalmaz, adamın canıysa kalır. Namazın sûreti de kalmaz; namazın anlamı, namazın canı kalır.”⁵⁷ O, din konusunda da biçime

⁵⁰ Mesnevî, C. II, s. 113, 1474-1475.

⁵¹ Mesnevî, C. I, s. 42, b. 526.

⁵² Mesnevî, C. I, s. 54, b. 678-680.

⁵³ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, **Mektuplar**, Çeviren ve Hazırlayan: Abdalbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1963, s. 48, Mektup: XXX.

⁵⁴ Dîvân, C. VII, s. 367, B. 3816.

⁵⁵ Mesnevî, C. I, s. 219, B. 2742.

⁵⁶ Fîh, s. 132.

⁵⁷ Mektuplar, s. 31, Mektup: XIX.

Meviana Celâledin Er-Rûmî'ye Göre Görünüşe Ve Biçime Takılıp Kalmama

takılıp kalmaktan kurtulmak için, "Dinin iç yüzünü, özünü dile, *kabuklarından vazgeç!*"⁵⁸ çağrısında bulunur.

Bir takım mecazî ifadelerin hangi mânâyâ geldiğini bilmeyip, onları zâhiri anlamlarıyla almayı⁵⁹ da görünüşle gerçeği, sûretle mânâyı ayırt edememe olarak sayabiliriz.

Kabuğu bir tarafa bırakıp öze yönelmeyi⁶⁰ isteyen Mevlânâ, sadece biçime bakıp içeriği/mânâyı görmeyenleri şöyle **kınamaktadır**:

Ben köpek değilim, Tanrı aslanıyım. Tanrı aslanı, sûretten kurtulandır.⁶¹

Sen sûrete kapılmış yolunu yitirmişsin. Mânâyı elden bıraktığın için onu bulamıyorsun.⁶²

Güzel ve iyi *sûret*, bil ki kötü *huy*la beraber olunca bir kalp akça bile değmez.⁶³

Testinin sûretiyle ne vakte dek oynayıp duracaksın? *Testinin* nakışından geç, *urmağa, suya* yürü.

Sûretini gördün ama mânâdan gafilisin. Akıllıysan sedeften bir inci seç, çıkar.⁶⁴

Şekil ve sûretin peşine düşen "şekil ve sûret âşıkları"nı, bal ümidiyle ayran çanağına düşen sineğe benzeterek⁶⁵ aldandı içinde gören Mevlânâ, sırf biçime takılıp kalanları, birçok yerde, şu şekillerde şiddetle **ayıplamaktadır**:

Ey özden habersiz gafil! Sen hâlâ *kabukla* öğünüyorsun!⁶⁶

Ey *sûrete* tapan! Niceyedek sûret kaygısı? Senin mânâsız *camın* sûretten kurtulamadı gitti.

Eğer insan, *sûretle* insan olsaydı *Ahmed'*le *Ebucehil* müsavî olurdu.

Duvar üstüne yapılan *insan resmi* de insana benzer. Bak, sûret bakımından nesi eksik?

O parlak resmin yalnız *camı* noksan. Yürü, o nadir bulunur cevheri ara!⁶⁷

Sûrette kalırsan *putperest*sin. Her şeyin sûretini bırak, mânâyâ bak.

Hacca gidersen *hac yoldaşı* ara. Ama ha *Hintli* olmuş, ha *Türk*, ha *Arap*.

Onun *şekline*, *rengine* bakma; *azmine* ve *maksadına* bak.

⁵⁸ *Dîvân*, C. II, s. 441, b. 3713.

⁵⁹ bkz., *Fih*, s. 3, 335.

⁶⁰ *Rubâiler*, C. I, s. 52, R. 247.

⁶¹ *Mesnevî*, C. I, s. 316, B. 3964.

⁶² *Mesnevî*, C. II, s. 282, b. 3670.

⁶³ *Mesnevî*, C. II, s. 78, b. 1019.

⁶⁴ *Mesnevî*, C. II, s. 78, b. 1021-1022.

⁶⁵ *Dîvân*, C. IV, s. 28, b. 205.

⁶⁶ *Rubâiler*, C. I, s. 35, R. 164.

⁶⁷ *Mesnevî*, C. I, s. 82, b. 1018-1021.

İbrahim EMİROĞLU

Rengi *kara* bile olsa değil mi ki seninle aynı *maksadı* güdüyor, aynı senin rengindedir, sen ona beyaz de;⁶⁸

Sen *kâfir* gibi yalnız *kalıba* bakma !.⁶⁹

Nice kişiler var ki *sûret*, onların yollarını kesti. *Sûreti* kastettiler (esas aldılar), Allah'a çattılar!⁷⁰

İblis'in gözü, *eşsiz, örneksiz Adem*'i *topraktan* başka bir şey görmedi.⁷¹

Kendisi halkın gözü önündeydi, ama *mânâsı* gizliydi ... Halk, *sakaldan, hırkadan* başka neyi görürdü ki!⁷²

Mevlânâ şu beyitlerinde ise, sadece biçime bakanlara, kınamayı da aşarak, hakarete varacak derecede **kızmaktadır**.

Âlem, gözünde pek korkunç, pek büyük görünmekte... Buluttan, gökten, gök gürlemesinden ürktüp korkuyor, tir tir titriyorsun.

Ey eşekten aşağı kişi, fikir âleminden emin ve gafilsin, bir taş gibi o cihandan haberin yok!

Çünkü *sûretten* ibaretsin, *akıldan* nasibin yok. İnsan huylu değilsin, bir eşek sıpasısın!

Bilgisizlikten *gölgeyi adam* görüyorsun da o yüzden insan sence bir oyuncaktan ibaret, değersiz bir şey.

O *fikir*, o hayal, örtüsüz bir *sûrette* kol, kanat açıncaya kadar dur.⁷³

O, sonunda, yanlış yapmamak için *sûreti* aşmak gerektiğini, *sûreti* aşan veya onu kıranın ise Haydar gibi nice Hayber kapılarını koparacak güce ulaşacağını⁷⁴ söyler ve kendi söylediklerine lafzan / biçimsel (*lexical*) yapışanları bu sözlerin azdıracağını, onlara yollarını kaybettireceğini; o sözlerdeki *mânâyâ* bakanları ise doğru yola sevk edeceğini⁷⁵ sözlerine ekler. Mevlânâ, biçimi aşıp *mânâyâ* görebilmek için insanın *mânevî inkişâfının* gelişmiş olmasını, feyze ulaşmasını, cezbeye dalmasını öngörür.

Gözler, *perdeleri* delip *hakikatî* görmeye başladı mı, bu nur, onun nurudur artık. Bu nura sahip olan, dışa bakar, içi görür.

⁶⁸ Mesnevî, C. I, s. 232, B, 2893-2896.

⁶⁹ Mesnevî, C. II, s. 30, b. 384.

⁷⁰ Mesnevî, C. II, s. 90, b. 1178.

⁷¹ Mesnevî, C. III, s. 224, b. 2759; *Divân*, C. VII, s. 397, b. 5174.

⁷² Mesnevî, C. IV, s. 69, b. 836.

⁷³ Mesnevî, C. II, s. 79, b. 1039, 1043.

⁷⁴ Mesnevî, C. III, s. 46, b. 579-580.

⁷⁵ Mesnevî, C. VI, s. 55, b. 655.

Zerrede ebedî varlık güneşini görür, katrada bütün denizi.⁷⁶

Mevlânâ'ya göre görünüşle gerçek, sûret ile mânâ arasındaki farkı, derin düşünen, sezgisi güçlü ve ilahî inâyete mazhar olan zevk ehli ayırabilir.⁷⁷ Tabii bunları ayırmada, insan için büyük bir nimet olan “temyiz (ayırt etme) gücü” de çok önemli rol oynamaktadır.⁷⁸

Sonuç

Görüldüğü gibi, sadece görünüş ve biçime takılma ve onunla yetinme oldukça aldatıcı olabilmektedir. Zira sadece görünüş ve biçime bakma, bize, bir nesnenin, bir kişinin, bir olayın yahut bir fikrin gerçek yüzünü, özünü, inceliğini ve derinliğini görerek değerlendirme imkânı vermez. Böyle bir imkândan mahrum kalmak ise eksiklik ve yanlışlık içinde kalmak demektir.

Ünlü mistik şair ve mütefekkir Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî'nin de, görünüş - gerçek, biçim - içerik ayrımı üzerinde bir hayli durduğunu görmekteyiz. Zaten böyle bir ayırmada bulunmak, mistik düşünürlerin genel tavrıdır. Zira mistisizmde, zâhir (görünüş)den çok bâtın, sûretten çok mânâ daha önem ve değer taşımaktadır.

Metinde de sıkça belirtildiği gibi, sadece görünüşlerine bakıp eşya ve olayları dıştan ve gelişigüzel değerlendirme insanı yanlış sevkeder.⁷⁹ Bu konuyla ilgili Mevlânâ'nın eserlerinde bolca örnek bulunmaktadır. Bu

⁷⁶ Mesnevî, C. V, s. 119, b. 1481-1482.

⁷⁷ Mesnevî, C. I, s. 22, b. 276-277.

⁷⁸ Bkz. Fih, s. 228.

⁷⁹ Eşya ve olayları dıştan ve gelişigüzel değerlendirme, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi, yer yer yanlış nedene (*false cause*) başvurmaya yol açar. (Bkz. Emiroğlu, İbrahim, **Mantık Yanlışları**, İstanbul, 1993, s. 175-184)

X pahalı bir elbise giymektedir;

Öyleyse o zengin olmalıdır!

olmalıdır!

X in arabası pırl pırl gözüküyor,

Öyleyse onun motoru da sağlam olmalıdır!

ve yaşayandır!

Şu tarihi binanın dışı güzel görünmüyor;

Öyleyse içinde de ucuz ve değersiz eşyalar vardır!

eskimiş ve değersizdir!

İngiliz Krallığı eskidir;

Öyleyse yönetimleri de çağdıdır!

X çok güzel biriyle evlendi;

Öyleyse onun huyu da güzel

X Kur'an'ı çok güzel okuyor,

Öyleyse o, Kur'an'ı en iyi anlayan

Şu kitabın cildi eskidir,

Öyleyse içindeki bilgilerin de hepsi

Şu adamın kafası küçüktür,

Öyleyse zekası azdır!...

İbrahim EMİROĞLU

örneklerin çoğu dinî alandan verilmektedir.⁸⁰ Sözkonusu örneklere bakıldığında Rûmî'nin ne kadar hoşgörülü, engin düşünceli, evrensel boyutta düşünen ve aynı zamanda da gerçekçi bir mütefekkir olduğu anlaşılmaktadır.

Biçimi bir ölçüğe, mânâyı ise onun içindeki *taneye* benzeten Mevlânâ, ölçüye takılıp taneyi görmezlikten gelmenin akıllıca bir iş olmayacağını söyler. O, biçim için mânânın (içeriğın) feda edilemeyeceği üzerinde durup, biçime takılıp kalanların içerikten, mânâdan habersiz kalarak zararlı çıkacaklarını uzunca anlatır.

Mevlânâ, sûrete takılıp kalmanın aldaticılığını uzunca işlerken bu konuda insanları yer yer uyarır, kınar, şiddetle ayıplar, bunla da kalmayarak neredeyse hakarete varacak derecede kızır.

Bu kadar önemle işlemesine rağmen Mevlânâ, sûretle mânâyı ayırmada insanın zaman zaman başarılı olamadığını ve herkesin, sûretin gerisindeki mânâyı okuma seviyesinde olamayacağını veya bu mânâları hazmedemeyeceğini belirtmeden de edemez. O, sûreti aşarak öze ineni ve bir takım derûnî anlamları yakalayanı Hayber kapılarını koparan Haydar gibi güçlü ve yiğit olarak görür.

⁸⁰ Metinde geçen şu örneklere bakılabilir: Eğer her görünen şey, görüldüğü gibi olmuş olsaydı, o kadar keskin ve aydınlık bir görüşe sahip olan **Peygamber** "Bana eşyayı olduğu gibi göster" diye feryat etmezdi... *Görünüşte erenlere benzerler ama özlerinde Müslümanlığın kokusu bile yok...* "Bazı okuyucular da **Kur'ân**'ı doğru okuyor, fakat mânâsından haberi yok. **Kur'ân**'ın sûreti nerede; mânâsı nerede!... **Namaz** üstün bir kulluktur ama, *namazın canı, namazın anlamı, namazın sûretinden daha üstündür. Hacca gidersen hac yoldaşı ara. Ama ha Hintli olmuş, ha Türk, ha Arap!* Onun şekline, rengine bakma; *azmine ve maksadına bak!*... İblis'in gözü, eşsiz, örneksiz **Adem**'i topraktan başka bir şey görmedi...

Mevlânâ Celaledin Er-Rûmî'ye Göre Görünüşe Ve Biçime Takılıp Kalmama

Mevlânâ biçimi aşıp mânâyı görebilmek için insanın mânevî inkişâfının gelişmiş olmasını, feyze ulaşmasını, cezbeye dalmasını öngörür. Ona göre görünüşle gerçek, sûret ile mânâ arasındaki farkı, derin düşünen, sezgisi güçlü ve ilahî inâyete mazhar olan zevk ehli ayırabilir. Mistik bir düşünür için bu tür kıstasların öncelik taşınması gayet normal karşılanmalıdır. O, bu ölçülerin yanısıra, insan için büyük bir nimet olan “temyiz (ayırt etme) gücü” ne de önemli rol ayırmaktadır.

Mevlânâ, din konusunda da biçime takılıp kalmaktan kurtulmak için, insanın *kabuklarından vazgeçerek, dinin iç yüzünü, özünü aramasını* ister.